

Metoderapport til Skup-prisen: Norge og Irak-krigen

1. Navn på journalisten som har gjort jobben: Anders Horntvedt. I tillegg har journalist Kristin Hoffmann, journalist Hans Bårdsgård, nyhetsredaktør Tove Lie og vaksjef Roy Andersen har levert bidrag i form av oppfølgingsartikler, innhenting av kommentarer, bakgrunnsmateriale, idéutvikling og faktakontroll.
2. Tittel på arbeidet: Norge og Irak-krigen
3. Hvor og når arbeidet er publisert: Artikkene er publisert i Nationen fra 28. januar 2003 til høsten 2003.
4. Redaksjonens adresse: Nationen, Postboks 9390 Grønland, 0135 Oslo
5. Anders Horntvedt kan nås på 21 31 00 08 (a), 975 17334 (m) eller 22 67 43 25 (p). Nyhetsredaktør Tove Lie kan nås på 21 31 00 40 (a) eller 913 22 012.

6.

Slik kom idéen fram

I januar 2003 var avisene og nyhetssendingene fulle av stoff om oppladingen til en ny storkrig i Midt-Østen. Amerikanske soldater strømmet inn i Iraks naboland og sto klare til å angripe Irak i det øyeblikket ordren kom.

De fleste mediene var opptatt av det folkerettslige, FNs rolle og Norges holdning til en eventuell krig. Etter at krigen startet, rapporterte Åsne Seierstad på en beundringsverdig måte fra Bagdad, andre deltok på oppdrag sammen med amerikanske soldater.

Nationen valgte å ha blikket på Norge og de norske bidragene til krigsmaskineriet. Og ved å vende blikket litt andre veier fant vi at Norge bidro til krigsinnsatsen på flere måter, til tross for Bondevik-regjeringens forsikringer om at Norge ikke ville støtte krigen. Norge har både eksportert omstridt ammunisjon, bidratt med etterretningsmateriale og lytteutstyr og fungert som våpenlager for USA.

Sterke påstander

Saken om eksporten av de norske dum-dum-kulene kom fram ved at vi lette etter en forbindelse mellom krigsmaskineriet og norsk våpenindustri.

Flere fagmiljøer og enkeltbedrifter ble kontaktet, men to forskere ved Institutt for fredsforskning utmerket seg med verdifull kunnskap, både spesifikt for saken og til bruk som bakgrunnsmateriale.

I intervjusituasjon påsto forsker Jonas Uchermann at Norges dobbeltmoral var slående når det gjaldt våpeneksport. Som et eksempel viste han til den delvis statseide bedriften Nammo, tidligere Raufoss Ammunisjonsfabrikk, produserte og eksporterte folkerettsstridig ammunisjon til USA, og at denne ammunisjonen med stor sannsynlighet ville bli brukt i Irak hvis det ble krig.

Til bunns i saken

Uchermann viste seg å være en nyttig kilde, men dokumentasjonen for Uchermanns påstand var ufullstendig. Den årlige oversikten som norske myndigheter offentliggjør om omfanget av norsk våpeneksport inneholder ikke på langt nær så spesifikk informasjon som det Uchermann kunne vise til.

Imidlertid tipset kollegaen Nic Marsh oss om at det amerikanske forsvaret har en annen holdning til åpenhet enn norske myndigheter. På Internett kan en hver hente ned budsjettdokumenter fra det amerikanske forsvaret. Gjennom slike søk fikk tak i dokumenter

der vi kunne fastslå at importen av Mk 211 i 1997, 1998, 2001 og 2002 var omtrent 70 millioner kroner til sammen. Mk 211 er den amerikanske typebetegnelsen på ammunisjonen.

Men hva var forbindelsen til Irak-krigen og hva var folkerettsstridig med kulene? Det kunne vi først slå fast da vi fikk tak i den amerikanske hærens offisielle ammunisjonshåndbok, også fritt tilgjengelig på Internett. Der framgikk det at ammunisjonen er en del av hærens standardutrustning. Følgelig hadde amerikanerne tatt med kulene til Midt-Østen.

Til tross for at ikke offentligheten har innsyn i hver enkelt eksportlisens, bekreftet også Utenriksdepartementets pressetalsmann Karsten Klepsvik at departementet hadde godkjent eksporten. Det gjorde han etter å ha blitt opplyst om Nationens dokumentasjon, basert på amerikanske kilder.

I løpet av arbeidet ble vi opplyst om at den internasjonale Røde Kors-komiteen jobbet for å forby eksport og produksjon av kulene fordi de angivelig skulle være i en folkerettslig gråsoner. Dette bekreftet generalsekretær Jan Egeland i intervju, og andre medarbeidere i Røde Kors ga oss bakgrunnsinformasjon om saken.

Eksploderende prosjektiler, for eksempel dum-dum-kuler, er i strid med St. Petersburg-konvensjonen av 1868, og tester Røde Kors har utført på gelatinfigurer, viser at kulene har samme effekt som de forbudte dum-dum-kulene. Testene har vist at Mk 211 eksploderer i menneskekroppen og skader et område i kroppen på størrelse med en fotball.

Etter publisering var argumentet fra norske myndigheter at ammunisjonen ikke skulle brukes mot soldater, men mot materiell. Men ammunisjonshåndboken vi fikk tak i fra det amerikanske forsvaret, viste at amerikanerne ikke hadde planer om å ta slike smålige hensyn. Tvert imot fremhevet de at ammunisjonen ga forbedret gjennomtrengning mot pansrede kjøretøyer og personell.

Etter omtrent 35 arbeidstimer fra Anders Horntvedt ble første artikkel publisert i Nationen 28. januar 2003.

Oppfølging og konsekvenser

Nyheten ble førsteoppdrag på NRK Dagsnytt sending klokka 7.30 samme dag og ble fulgt opp i en rekke riksdekkende nyhetsmedier med kommentarer og reportasjer. Samme dag varslet Senterpartiet et forslag i Stortinget om å forby den amerikanske ammunisjonen.

Nationens oppfølging av saken delte seg ganske raskt i to. Det ene sporet gikk på å avsløre at Mk 211 er til salgs på Internett, innhente kommentarer fra politiske ledere og referere sakens gang i Stortinget.

Det andre sporet besto i å kartlegge omfanget av norsk våpeneksport både til USA og land Norge ikke er alliert med. Vi fant snart ut at Norge solgte våpen til land som bryter menneskerettighetene. Videre fulgte vi tett den politiske behandlingen av regjeringens våpenmelding på Stortinget.

Det tredje sporet gikk ut på å finne andre måter Norge bidro til krigen på. Det var alminnelig kjent at Norge deltok i Nato-operasjonen Active Endeavour med ubåten KNM Utvær. Det var også på det rene at ubåtens oppgave var å samle inn etterretningsinformasjon fra det østlige Middelhav, og Forsvaret kunne bekrefte at det ikke fantes noen skott mellom Nato-operasjonen og krigen i Irak. Etersom etterretningssamarbeidet mellom Norge, USA og Storbritannia blir regulert gjennom bilaterale avtaler, blir det ikke satt noe bestemt skille mellom informasjon som har nytte for krigføringen i Irak og informasjon som ikke har det. Et eksempel på det viste vi ved å sette søkelys på lyttestasjonen Fauske II. I disse sakene brukte vi en kombinasjon av bakgrunnskunnskap, litteratur om internasjonal etterretningsvirksomhet, tilgjengelig informasjon på Internett og intervjuer med etterretningsekspertene.

Artiklene om det fortsatte norske etterretningssamarbeidet med USA utløste flere debatter i andre media mens krigen pågikk.

Erfaringer

Det er tre forhold som det naturlig å trekke fram. Det ene er å gå til andre kilder når de norske myndighetene legger lokk på saken. Avsløringen av eksporten av dum-dum-kuler kunne ikke ha vært gjort uten at vi hentet informasjon fra amerikanske kilder.

Det andre er hvor viktig det er med åpenhet om norsk våpeneksport. Vi skal ikke ha sagt at norsk våpenindustri driver med ulovligheter i stor skala. Men det er slett ikke umulig at det finnes andre forhold i bransjen som med fordel burde vært framme i lyset. Politikerne på Stortinget må tørre å ta debatten om kontroversielle sider i stedet for å dysse dette ned.

Det tredje forholdet som overrasket oss er det nære forholdet mellom norsk, britisk og amerikansk etterretningstjeneste. Omfanget er av en slik art at Norge tidligere har gitt etterretningsstøtte til kriger vi offisielt ikke deltar i, og det er på det rene at krigsrelevant informasjon også ble gjort tilgjengelig for amerikanerne under Irak-krigen.

Sett under ett har Anders Horntvedt brukt omtrent 180 timer til å granske de norske bidragene til i Irak-krigen.

Oslo, 20. januar 2004

Anders Horntvedt (sign.)
Journalist i Nationen

Tove Lie (sign.)
Nyhetsredaktør i Nationen

Følgende Nationen-artikler med tilhørende henvisninger og undersøker er vedlagt rapporten:

28. januar: «Norsk ammunisjon klar for Irak-krig»

29. januar: «De dreper med våre våpen»

29. januar: «Norge selger våpen for én milliard»

30. januar: «Bondevik vil ha bevis»

20. mars: «Våpeneksporten fortsetter»

24. mars: «Norge hjelper USA med utstyr og ammunisjon»

25. mars: «KNM Utvær forsyner USA med etterretning»

31. mars: «-Norsk Irak-etterretning til USA»

3. april: «-Vi er ikke nøytrale»

19. mai: «Norsk rekordfortjeneste på våpeneksport»

20. mai: «Slutt på hemmelig våpensalg»

14. juli: «Norske dum-dum-kuler på avveie»

15. november: «Nei til mer åpenhet nå»